

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ БІОЛОГІЇ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості підготовки майбутніх фахівців з біології у вищому навчальному закладі; визначено цілі, уміння й навички професійної підготовки студентів, як-от: вирішувати завдання, що відповідають їх кваліфікації; здійснювати процес навчання учнів середньої школи з орієнтацією на завдання навчання, виховання і розвитку особистості школяра з урахуванням специфіки викладання предмета; стимулювати розвиток позаурочної діяльності учнів з урахуванням психолого-педагогічних вимог, що пред'являються до освіти і навчання; уміти аналізувати власну діяльність з метою її удосконалення та підвищення своєї кваліфікації. Доведено, що досягнення цих цілей студентами є складним процесом, який повинен бути адекватний ідеям сучасних дидактичних концепцій.

Враховуючи специфіку вишівського навчання, виділено *три етапи* становлення фахівця: адаптація студентів до умов навчального процесу у виші; активне оволодіння знаннями, методологічними вміннями і навичками; професійна орієнтація студентів, що вимагає включення додаткових компонентів у процес навчання (наприклад, виробничої практики) і надання професійної спрямованості іншим формам і методам навчання.

Ключові слова: підготовка майбутніх фахівців з біології, вищий навчальний заклад, становлення фахівця, компоненти навчального процесу у виші, принципи відбору навчального матеріалу.

Постановка проблеми. Реформування сучасної вищої освіти передбачає принципове оновлення змісту і структури професійної освіти, основна мета якої – підготовка висококваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці. У зв'язку зі зміною педагогічної парадигми в освітньому просторі спостерігається зміна цільових пріоритетів: з орієнтації на засвоєння готових знань і досвіду на процес самостійного набуття знань і формування механізмів та підходів до його засвоєння.

Реформування освіти в Україні стосується насамперед створення нових освітніх стандартів, оновлення й перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Цілеспрямоване набуття молоддю знань, умінь і навичок, орієнтація на розвиток компетентності, на розробку й реалізацію ефективних механізмів її формування є важливою складовою освітньої політики держави. Стає очевидним, що досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною культурою, компетентністю, без чого розв'язання наявних проблем навчання та виховання молоді відповідно до нових вимог часу – неможливо.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз літератури з питань підготовки педагога у вищій школі показав, що протягом майже всього періоду розвитку вищої педагогічної освіти зазначені проблеми досліджувалися багатозасектно: аналізувалася роль вчителя в суспільстві, визначалися методологія і теорія його підготовки (Е. П. Белозерцев, Н. В. Кузьміна, А. В. Мудрик, В. А. Слатьонін, Р. С. Сухобська, Н. Ф. Талізіна, А. В. Щербаков), висвітлювалися проблеми формування у студентів готовності до здійснення різних видів діяльності (О. А. Абдулліна, Ю. Т. Баскакова, М. М. Левіна, А. В. Міщенко, В. А. Ситаров, К. Ф. Спірін), сформовані ідеї використання педагогічних технологій (В. Р. Абрамова, В. П. Беспалько, А. А. Вербицький, Р. Дейв, Д. Дойч, І. В. Ільєсов, М. Н. Кларін, Р. С. Нікіфоров, В. О. Петрусинський, О. В. Титова) і інноваційних моделей підготовки вчителя-предметника (О. В. Бондаревська, В. Ф. Ісаєв, Л. С. Подимова, В. О. Серіков, Є. А. Ямбург та ін).

Мета статті – проаналізувати особливості професійної підготовки фахівців із біології у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес навчання у педагогічному ВНЗ визначається його специфікою, зумовленою цілями професійної підготовки студентів. Молодий спеціаліст, випускник педагогічного вишу повинен:

- вирішувати завдання, що відповідають його кваліфікації;
- вміти здійснювати процес навчання учнів середньої школи з орієнтацією на завдання навчання, виховання і розвитку особистості школяра з урахуванням специфіки викладання предмета;
- вміти стимулювати розвиток позаурочної діяльності учнів з урахуванням психолого-педагогічних вимог, що пред'являються до освіти і навчання;
- вміти аналізувати власну діяльність з метою її удосконалення та підвищення своєї кваліфікації.

Досягнення цих цілей студентами є складним процесом, який повинен бути адекватний ідеям сучасних дидактичних концепцій.

Враховуючи специфіку вишівського навчання, можна умовно виділити *три етапи* становлення фахівця.

Перший етап – адаптація студентів до умов навчального процесу у виші. На цьому етапі здійснюється заповнення прогалін у знаннях недавніх випускників шкіл, пристосування до способів організації навчальної роботи, характерних для ВНЗ.

Другий етап – активне освоєння таких способів і оволодіння методологічними вміннями і навичками.

Третій етап – професійна орієнтація студентів, що вимагає включення додаткових компонентів у процес навчання (наприклад, виробничої практики) і надання професійної спрямованості іншим формам і методам навчання.

Крім того, специфіка вишівського навчання виявляється й у формах організації навчального процесу: лекціях, семінарських та

індивідуальних заняттях тощо. Вони припускають велику частку самостійної роботи студентів. Сучасні тенденції навчання у виші пов'язані із скороченням аудиторних занять і збільшенням часу на самостійну роботу студентів. У таких умовах предметом особливої турботи стає якість їх спеціально-предметної підготовки, оскільки, з одного боку, дефіцит аудиторних занять змушує підвищувати темп вивчення матеріалу з одночасною його концентрацією, а з іншого боку – самостійне оволодіння ним викликає серйозні труднощі у студентів. У цьому зв'язку виникає проблема пошуку раціональних методів викладання навчальних дисциплін, спрямованих на досягнення гармонійної єдності аудиторних і позааудиторних форм занять. Останні можуть бути ефективно використані для додаткового осмислення студентами у всіх деталях предметних структур, що розглядаються на лекціях, та тренінгу методів вирішення завдань, які вивчаються на практичних заняттях.

Професійна підготовка майбутнього вчителя вимагає також цілеспрямованого розвитку його особистості, формування здібностей, які допомагають оволодіти педагогічною майстерністю. Тому освітні цілі необхідно розглядати в єдності з розвиваючими. Досягнення останніх передбачає певну специфіку реалізації дидактичних структур (стимулюючо-мотиваційних, контрольньо-регулювальних, операційно-діяльнісних, рефлексивних).

П. І. Підкасистий ставить задачу дослідження ефективності методів навчання та самостійної роботи студентів [2, с. 3-9]. У цю задачу входять визначення принципів відбору навчального матеріалу та його структурування для усного викладу і пояснення й розробка дидактичних матеріалів для самостійної роботи студентів.

Запропоновано досліджувати такі види поєднань:

1. Викладач викладає весь навчальний матеріал, передбачений навчальною програмою, а студенти його осмислюють і закріплюють у ході семінарських і практичних занять та під час виконання позааудиторних завдань. Мета вивчення цього виду поєднання полягає в тому, щоб з'ясувати:

- при вивченні якого навчального матеріалу викладачу доцільно викладати коло питань на певній лекції;
- яка повинна бути методика викладу матеріалу викладачем, якщо мати на увазі подальшу самостійну роботу студентів над цими питаннями в позааудиторний час та на семінарських, практичних або лабораторних заняттях;
- який характер повинна носити самостійна робота з осмислення й первинного закріплення викладеного лектором матеріалу.

2. Лектор викладає лише основні питання, а студенти самостійно опрацьовують весь матеріал. У процесі викладу і пояснення викладач розкриває лише те істотне і основне, що повинно бути засвоєно студентами на рівні теорії та методології, і намічає ті питання, які студенти можуть вивчити самостійно. Мета такого дослідження – з'ясувати:

• при вивченні якого навчального матеріалу, на яких шаблях навчання доцільно застосовувати цей вид поєднання викладу нових знань викладачем та самостійної роботи студентів;

• яким повинен бути характер викладу і пояснення знань викладачем, що повинно входити у зміст викладу знань і у якому співвідношенні воно повинно знаходитися зі змістом попередньої і подальшої самостійної роботи студентів;

• який характер повинна носити самостійна робота студентів, якщо мати на увазі, що в одних випадках вона проводиться в системі аудиторних занять, в інших – у системі позааудиторних занять, в третіх – в системі аудиторних і позааудиторних занять.

3. Викладач робить вступ у зміст і методику роботи на аудиторних заняттях, користуючись відповідними методами навчання, а студенти під його керівництвом самостійно вивчають усі передбачені навчальним планом питання. Мета дослідження – з'ясувати:

• при вивченні якого матеріалу, на яких курсах доцільно застосовувати цей вид взаємозв'язку;

• як планується самостійна робота студентів, і яке місце в ній займають фронтальні та індивідуальні форми роботи;

• як обговорюється та оцінюється виконана студентами робота.

4. Вивчення нового теоретичного матеріалу починається з повідомлення студентів про відомі їм явища і процеси. В одних випадках застосовуються різні методи викладу і пояснення матеріалу в поєднанні з самостійною роботою, в інших – або весь матеріал викладає викладач, або організовується самостійне вивчення його студентами.

Мета дослідження – з'ясувати:

- при вивченні якого навчального матеріалу доцільно таке поєднання;

- як студенти готуються до проведення таких занять;

- як викладач узагальнює повідомлення студентів і викладає нові питання;

- якою мірою підвищується інтерес і активність студентів у навчанні.

5. Викладач організовує самостійну роботу студентів, ставить перед ними питання, формулює проблеми, частково або повністю намічає шляхи їх вирішення. У дослідженні маєтєся на увазі з'ясувати, при вивченні якого навчального матеріалу і на яких курсах можливо проводити таку самостійну роботу і в яких зв'язках вона повинна перебувати з іншими типами навчальних занять у виші.

Основним критерієм оцінки ефективності застосування відповідних поєднань навчання є результати підготовки фахівців, вони показують, наскільки успішно студенти оволодівають знаннями, загальноінтелектуальними і професійними вміннями та навичками, і розвивають пізнавальні та творчі здібності [1; 3].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, складність взаємозв'язків компонентів навчального процесу у виші, їх

ієрархічність і якісна різноманітність вимагає реалізації системного підходу до структурування вищівського навчання. Зроблені різними авторами дослідження з пошуку його найбільш ефективних форм (С. В. Архангельський – закономірні основи навчального процесу у вищій школі; В. Б. Бондаревський – проблеми формування у студентів самостійного мислення; А. А. Вербицький – контекстне навчання, що являє собою реалізацію динамічної моделі розвитку діяльності студентів: від власне навчальної діяльності через квазіпрофесійну та навчально-професійну до власне професійної діяльності та ін.), а також теоретичні основи особистісно орієнтованого навчання у середній школі (В. С. Якиманська, В. В. Серіков та ін.) можуть бути використані як наукова база для структурування процесу навчання студентів педагогічного вишу. На нашу думку, воно має носити комплексний характер, щоб гармонізувати різні дидактичні компоненти процесу навчання; виділити найбільш важливі з них для досягнення поставленої дидактичної мети; розглянути ці компоненти у взаємозв'язку з великим числом факторів навчального процесу, що значно відрізняються за своєю якісною природою і суттєво впливають на його результати; виявити взаємозв'язки характеристик структури процесу навчання з оцінками його ефективності, які можуть визначати суть дидактичних закономірностей.

Список використаних джерел:

1. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении (логико-психологические проблемы построения учебных предметов). – М. : Педагогика, 1972. – 424 с.
2. Разработка форм и методов активизации творческой деятельности студентов в процессе обучения : межвуз. сб. / Отв. ред. В. Н. Васильев. – Петрозаводск, 1982. – 182 с.
3. Стеценко И. А. Обучение студентов способам рефлексии в процессе профессиональной подготовки // Наука и школа. – 1999. – № 6. – С. 20–25.
4. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. / Н. Ф. Талызина. – М. : Издательский центр «Академия», 1998. – 288 с.
5. Щедровицкий Г. П. Об исходных принципах анализа проблемы обучения и развития в рамках теории деятельности // Г. П. Щедровицкий. Избранные труды – М. : Изд-во шк. культ. политики, 1995. – С. 34–39.
6. Ямбург Е. А. Педагогический декамерон / Е. А. Ямбург. – М. : Дрофа, 2008. – 367 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Davydov V.V. Vidy obobshcheniya v obuchenii (logiko-psikhologicheskiye problemy postroyeniya uchebnykh predmetov) [Types of generalization in learning (logical-psychological problems of teaching subjects)]. – М.: Pedagogika. 1972. – 424 s. (in Russian)

2. Razrabotka form i metodov aktivizatsii tvorcheskoy deyatelnosti studentov v protsesse obucheniya [Development of forms and methods of activation of creative activity of students in the teaching process]: mezhvuz. sb. / Отв. ред V. N. Vasilyev. – Petrozavodsk. 1982. – 182 s. (in Russian)
3. Stetsenko I.A. Obucheniye studentov sposobam refleksii v protsesse professionalnoy podgotovki [Teaching students methods of reflection in the process of occupational training] // Nauka i shkola. – 1999. – № 6. – С. 20–25. (in Russian)
4. Talyzina N. F. Pedagogicheskaya psikhologiya [Educational psychology] : Ucheb. posobiye dlya stud. sred. ped. ucheb. zavedeniy / N. F. Talyzina. – М.: Izdatelskiy tsentr “Akademiya”. 1998. – 288 s. (in Russian)
5. Shchedrovitskiy G. P. Ob iskhodnykh printsipakh analiza problemy obucheniya i razvitiya v ramkakh teorii deyatelnosti [About the original principles of the analysis of the problem of training and development within the framework of activity theory] // G. P. Shchedrovitskiy. Izbrannyye trudy – М. : Izd-vo shk. kult. politiki. 1995. – С.34 – 39. (in Russian)
6. Yamburg E. A. Pedagogicheskiy dekameron [Pedagogical Decameron] / E. A. Yamburg. – М. : Drofa. 2008. – 367 s. (in Russian)

Аннотация. В статье проанализированы особенности подготовки будущих специалистов по биологии в высшем учебном заведении; определены цели, умения и навыки профессиональной подготовки студентов, а именно: решать задачи, соответствующие их квалификации; осуществлять процесс обучения учеников средней школы с ориентацией на задачи обучения, воспитание и развитие личности школьника с учетом специфики преподавания предмета; стимулировать развитие внеурочной деятельности учеников с учетом психолого-педагогических требований, которые предъявляются к образованию и обучению; уметь анализировать собственную деятельность с целью ее совершенствования и повышения своей квалификации. Доказано, что достижение этих целей студентами является сложным процессом, который должен быть адекватным идеям современных дидактических концепций.

Учитывая специфику обучения в вузе, выделены три этапа становления специалиста: адаптация студентов к условиям учебного процесса в вузе; активное овладение знаниями, методологическими умениями и навыками; профессиональная ориентация студентов, требующая включения дополнительных компонентов в процесс обучения (например, производственной практики) и предоставление профессиональной направленности другим формам и методам обучения.

Ключевые слова: подготовка будущих специалистов по биологии, высшее учебное заведение, становление специалиста, компоненты учебного процесса в вузе, принципы отбора учебного материала.

Summary. In the article the features of training future specialists in biology at the higher school are analyzed; aim, skills training of students like: to solve the tasks corresponding to their qualifications, to implement

the learning process of higher school students with a focus on the objectives of training, education and development of the individual student taking into account the specifics of teaching the subject, to encourage the development of extracurricular activities of pupils taking into account psychopedagogical requirements of education and training; to be able to analyze their own activity with the aim of improving and enhancing their skills are defined. It is proved that the achievement of these goals by students is a complex process, which should be adequate to the ideas of modern teaching concepts.

Taking into consideration the specificity of University education, three stages of formation of the specialist are identified, e.g., adaptation of students to conditions of educational process in higher school; active development of such methods and the mastery of methodological skills; professional orientation of students, which requires the inclusion of additional components in the learning process (e.g., manufacturing practice) and the provision of professional orientation to other forms and methods of training.

Key words: training of future specialists in biology, higher educational establishment, specialist formation, a components of the educational process in the University, the principles of selection of educational material.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2016

Г. М. Дембровська

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню місця та ролі тренера-викладача позашкільного навчального закладу спортивного спрямування. Стаття розкриває виховний потенціал діяльності тренера-викладача позашкільних навчальних закладів на прикладі дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Висвітлено місце та роль тренера-викладача позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у вихованні та підготовці спортсмена в процесі спортивного тренування з педагогічної точки зору. Такий процес показано на прикладі діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл як головної ланки у вихованні, удосконаленні спортивної майстерності та становленні особистості у позашкільній освіті спортивного спрямування в Україні. Стаття розкриває різні підходи та керівні положення в діяльності тренера, а також зміст, форми, методи та принципи педагогічної діяльності тренера в позашкільних навчальних закладах спортивного профілю.

Ключові слова: дитячо-юнацька спортивна школа, учбова група, комплектування, педагогічна рада, тренер-викладач.